

STRESZCZENIE

Głównym celem zrealizowanego projektu było przeprowadzenia badań, w wyniku których Samorząd Województwa Lubelskiego będzie w stanie zainicjować funkcjonowanie systemu zarządzania zmianą społeczno-gospodarczą w regionie.

W wyniku realizacji niniejszego projektu badawczego stało się możliwe określenie dla województwa lubelskiego:

- aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej w strategicznych dziedzinach rozwoju;
- trendów rozwojowych gospodarki;
- prognozy zmian społeczno-gospodarczych.

Na podstawie przeprowadzonej w tym celu analizy, zaproponowano katalog mechanizmów prorozwojowych, możliwych do zastosowania w badanych sferach gospodarki regionalnej, ale również na poziomie ogólnym i problemowym dla całościowej polityki rozwoju regionalnego. Mechanizmy te uwzględniają również zagadnienie upowszechnienia i wymiany informacji na temat wyników badań, a w konsekwencji umożliwienie ich kontynuacji, bieżącej ewaluacji oraz rozwoju systemu w dłuższym okresie czasowym.

Przyjęto jednocześnie, że osiągnięcie tak sformułowanego celu przyczyni się do poprawy jakości planowania strategicznego i operacyjnego oraz do wzrostu efektywności funkcjonowania sieci instytucji współpracujących z samorządem województwa w zakresie kreowania polityki rozwoju regionalnego.

Problematyka badawcza objęła następujące zagadnienia:

- przedsiębiorczość i innowacyjne technologie;
- nowoczesne rolnictwo i przetwórstwo rolno-spożywcze;
- środowisko przyrodnicze i wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych;
- kulturę i turystykę;
- współpracę międzyregionalną;
- zarządzanie samorządowe;
- przewidywane kierunki wsparcia finansowego UE.

W celu uzyskania jak najbardziej wiarygodnych wyników zespół autorski zaproponował zastosowanie triangulacji metodologicznej, polegającej na wykorzystaniu w toku badań różnych metod, technik oraz źródeł pozyskiwania informacji. Z uwagi na to, iż zjawiska zachodzące w obszarze badawczym są bardzo złożone, należy badać je poprzez równoległe użycie różnych metod. Pojedyncze procedury badawcze obejmują nie tylko wybrane aspekty problematyki, ale również zjawiska irrelewantne, z tego też względu zostały zastosowane niżej wymienione metody badawcze:

◆ **Analiza danych wtórnych;**

◆ **Indywidualne wywiady pogłębione (IDI);**

◆ **Wywiady telefoniczne wspomagane komputerowo (CATI);**

◆ **Analiza shift-share;**

◆ **Analiza SWOT.**

W badaniu zostały wykorzystane narzędzia badania ilościowego (kwestionariusz CATI) oraz jakościowego (scenariusz IDI), które mogą zostać użyte w następnych edycjach projektu. Niniejsze badania zostały przeprowadzone w listopadzie 2008 r.

Dobór próby do IDI miał charakter celowy i zostały one przeprowadzone z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego, działającymi na terenie województwa lubelskiego. Respondentami było:

- 2 przedstawiciele samorządu na poziomie woj. lubelskiego;
- 6 przedstawicieli na poziomie powiatu;
- 6 przedstawicieli na poziomie gminy.

Wywiady CATI zostały przeprowadzone wśród kadry kierowniczej przedsiębiorstw funkcjonujących na obszarze województwa lubelskiego. W celu przeprowadzenia wywiadu telefonicznego (CATI), z ogólnej liczby podmiotów gospodarczych działających na terenie

województwa lubelskiego, przy użyciu metod statystycznych, wylosowano reprezentatywną próbę podmiotów. Próba ta pozwoliła na określenie dynamiki i kierunków zmian gospodarczych, zwłaszcza w obszarach kluczowych, oraz ich przewidywanego wpływu na profil działalności przedsiębiorstw i kształt rynku pracy na analizowanym obszarze. Liczebność próby ustalono na 1000 podmiotów gospodarczych reprezentujących zarówno sektor prywatny, jak i publiczny. Podmioty zostały podzielone w układzie sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD), a zakres przestrzenny badań objął wszystkie powiaty województwa lubelskiego.

W celu dokonania w przyszłości kolejnych pomiarów, został stworzony panel, na który składają się zarówno osoby spełniające określone kryteria (ze względu na pełnione role społeczne) oraz dokumenty umożliwiające pomiar wskaźników o charakterze statystycznym. Osoby biorące udział w badaniu, zarówno CATI jak i IDI, nie były postrzegane ze względu na ich dane personalne, lecz jako pozycja w strukturze organizacyjnej.

Z kolei analiza przesunięć udziałów (shift-share analysis) jest jedną z najtrafniejszych i najczęściej stosowanych technik do badania poziomu rozwoju danego województwa na tle poziomu rozwoju obszaru referencyjnego (kraju). Wyniki analizy dostarczają informacji niezbędnych do zrozumienia i selekcji kluczowych rodzajów działalności dla rozwoju województwa.

W klasycznej postaci wzór analizy shift-share można zapisać w następującej postaci:

$$PC = PO + SP + KO$$

gdzie:

$$PC = \sum E_{ib}^t g_r^t + \sum E_{ib}^t (g_{ir}^t - g_r^t) + \sum E_{ib}^t (g_{ib}^t - g_{ir}^t)$$

PC - przesunięcie całkowite,

E_{ib} - zmienna w sektorze i, w badanym obszarze b, w danym okresie t,

g_r - wskaźnik zmiennej w konkretnym obszarze badanym w obszarze referencyjnym,

g_{ir} - wskaźnik zmiennej w przedziale czasowym w sekcji i w obszarze referencyjnym r,

g_{ib} - wskaźnik zmiennej w przedziale czasowym w sekcji i w badanym obszarze b.

$$g_r^t = \left(E_r^{t+1} - E_r^t \right) \div E_r^t; \quad g_{ir}^t = \left(E_{ir}^{t+1} - E_{ir}^t \right) \div E_{ir}^t; \quad g_{ib}^t = \left(E_{ib}^{t+1} - E_{ib}^t \right) \div E_{ib}^t$$

gdzie:

E_r - zmienna w obszarze referencyjnym r, w danym okresie t,

E_{ir} - zmienna w sektorze i, w obszarze referencyjnym r, w danym okresie t,

r - obszar referencyjny,

ir - sekcja i, w obszarze referencyjnym,

ib - sekcja i, w obszarze badanym,

t - pierwszy rok w analizowanym okresie, t+1 - ostatni rok w analizowanym okresie.

Komponent pierwszy (PO), potencjał badanego obszaru (województwa lubelskiego), mierzy oczekiwany wzrost zmiennej analizowanej przy założeniu, że obszar rozwija się na tym samym lub podobnym poziomie względem obszaru referencyjnego (obszaru Polski). Komponent drugi (SP) przedstawia wielkość zmian w obszarze badanym (w każdej sekcji) w odniesieniu do ogólnej tendencji rozwojowej tejże sekcji w obszarze referencyjnym. Dodatnia wartość wskaźnika oznacza, że obszar województwa rozwija się szybciej niż obszar kraju i analogicznie ujemna wartość wskaźnika świadczy o słabszym poziomie rozwoju obszaru województwa w odniesieniu do obszaru kraju. Komponent trzeci (KO), konkurencyjność obszaru, odzwierciedla różnice pomiędzy wskaźnikiem wzrostu na obszarze województwa w stosunku do obszaru kraju. Wskazuje on na wzrost lub spadek zmiennej analizowanej, spowodowany pozycją konkurencyjną każdej działalności w obszarze badanym.

Wyniki analizy shift-share w sposób syntetyczny przedstawiają aktualną sytuację i trendy rozwoju gospodarczego w województwie lubelskim.

Mając na celu określenie przyszłych zmian w skali rozwoju przedsiębiorczości w województwie lubelskim zastosowano metodę funkcji trendu. Metoda ta może być stosowana przy analizowaniu zjawisk w branżach o małej dynamice rozwoju, funkcjonujących w stabilnym

otoczeniu np. przy przewidywaniu zmian w otoczeniu demograficznym, zmian w rozmiarach rynku, ścieżek rozwoju techniki, efektów zamierzonych działań itp. Ponieważ prognozowanie na podstawie trendu zakłada, że przeszłość jest dobrą podstawą przewidywania przyszłości, jest ono najbardziej przydatne wtedy, kiedy dane historyczne są dostępne, trendy stabilne, a wzorce wyraźnie dostrzegalne. Polega ono na przedłużeniu kierunku i dynamiki rozwoju zjawiska z okresu, z którego pochodzi obserwacja, na okres prognozowany. Ekstrapolacja trendu w sensie graficznym jest po prostu przedłużeniem linii trendu poza przedział obserwacji. Jeżeli przewidywania powstają na podstawie rzetelnych danych można ustalić prognozy oparte na względnie obiektywnych metodach. Konstruując taką prognozę przyjmuje się, że w okresie, na który jest budowana prognoza, na prognozowane zjawisko będą oddziaływały te same czynniki otoczenia organizacji i w taki sam sposób jak dotychczas, a realizowana strategia nie ulegnie zmianie. Metoda ta jest przydatna przede wszystkim do sporządzania prognoz krótkookresowych, traktowanych jako wstępne przewidywanie przyszłego rozwoju.¹ Dlatego do określenia trendu przyszłych zmian w województwie lubelskim przyjęto czasokres od 2002 do 2010 r. Korzystanie z tej metody prognozowania nie gwarantuje, że opracowane prognozy będą niezawodne, natomiast ułatwia dojście do takich prognoz. Trzeba pamiętać, że trend nie opisuje niezmiennych praw natury, a jedynie coś, co działo się do tej pory, nawet przez długi czas, co jednak może zostać zmienione pod wpływem czynników zewnętrznych.

Prowadzenie skutecznej polityki prorozwojowej na poziomie regionu związane jest z koniecznością wyboru określonej strategii działania. Zasadniczą osią, wokół której mają się koncentrować wysiłki administracji publicznej jest opracowanie katalogu działań, które umożliwią skuteczne zarządzanie zmianą społeczno-gospodarczą. Na tak określony problem składa się złożony system zróżnicowanych elementów umożliwiających osiągnięcie zakładanych celów. Szczególne znaczenie ma tutaj stworzenie prorozwojowych mechanizmów dla procesu zarządzania zmianą gospodarczą w polityce rozwoju regionalnego. Przygotowanie takiego mechanizmu wymaga określonego kompleksowego podejścia samorządu województwa, uwzględniającego równoległe działania w wielu sferach. Poszczególne etapy zrealizowanego projektu miały na celu poszukiwanie korelatów zmiany w obszarach uznanych za kluczowe z punktu widzenia rozwoju gospodarczego województwa lubelskiego.

Dzięki analizie przeprowadzonej metodą przesunięć (*shift-share*) możliwa była ocena sytuacji społeczno-gospodarczej województwa na tle całego kraju:

- w odniesieniu do ekonomicznych grup wieku stwierdzono, że na terenie województwa występuje niższa, od przeciętnej w kraju, tendencja zmian wielkości populacji, szczególnie w odniesieniu do ludności w wieku produkcyjnym. Odnotowano także, iż rozkład w populacji ludności według ekonomicznych grup wieku jest niekorzystny, szczególnie ze względu na niski udział ludności w wieku przedprodukcyjnym. W konsekwencji uznano, że czynniki o charakterze demograficznym – kurczenie się zasobu osób w wieku produkcyjnym, starzenie się ludności, a także prognozowane ujemne saldo migracji – mogą, w dłuższej perspektywie czasowej, skutkować osłabieniem dynamiki rozwoju gospodarczego województwa, szczególnie w porównaniu do sytuacji w pozostałych regionach kraju;
- występujący obecnie w województwie wzrostowy trend w liczbie pracujących w gospodarce narodowej ma mniej dynamiczny przebieg niż zmiany zachodzące w całym kraju. Ocena dalszych perspektyw jest jednakże bardzo utrudniona ze względu na gwałtowne zachwianie sytuacji gospodarczej na rynkach światowych. O ile z wypowiedzi respondentów można wysnuć wniosek, że zjawiska kryzysowe jeszcze bezpośrednio ich nie dotknęły – nadal przeważają firmy planujące zatrudnianie, a nie zwalnianie pracowników – to już ocena koniunktury ogólnokrajowej oraz perspektyw rozwoju gospodarki województwa ma charakter pesymistyczny, co w kolejnych miesiącach może znaleźć swoje przełożenie w postaci mniejszej skłonności do zatrudniania pracowników;

¹ www.zarimar.za.pl

- odnotowano także, że wzrost wynagrodzeń w regionie był nierównomierny w poszczególnych sekcjach PKD, dlatego z perspektywy konkurencyjności województwa w strategicznych dla jego rozwoju obszarach należy dołożyć starań, aby ograniczyć migrację fachowców dysponujących szczególnie pożądanymi kwalifikacjami. Władze samorządowe mają ograniczony wachlarz narzędzi, którymi mogą bezpośrednio oddziaływać na tą sferę życia gospodarczego, możliwe są jednakże działania o charakterze pośrednim (np.: organizowanie szkoleń i kursów w kluczowych branżach, propagowanie idei oraz wdrażanie rozwiązań umożliwiających kształcenie ustawiczne, podnoszenie atrakcyjności życia w regionie, promowanie idei regionalizmu);
- wzrostowa tendencja produktu krajowego brutto, jak i wartości dodanej brutto (mierzonych w przeliczeniu na 1 mieszkańca), charakteryzuje się dużą dysproporcją w porównaniu do sytuacji w całym kraju. Należy oczekiwać, że w długookresowej perspektywie dotychczasowe tendencje wzrostowe zostaną utrzymane, jednakże w porównaniu do Polski rozwój gospodarczy województwa będzie zachodził w wolniejszym tempie. Do zadań władz samorządowych należy w tym zakresie podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej województwa, przede wszystkim poprzez poprawę stanu infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, działania mające na celu podnoszenie poziomu kapitału ludzkiego (wspomniane już działania szkoleniowe i edukacyjne) oraz wprowadzanie rozwiązań instytucjonalnych ułatwiających i wspierających funkcjonowanie biznesu (usprawnienie funkcjonowania aparatu administracyjnego, zwiększenie przejrzystości procesów decyzyjnych);
- wielkość tworzenia wartości dodanej brutto według sekcji PKD wskazuje na niski poziom konkurencyjności województwa lubelskiego w odniesieniu do Polski. Szczególnie w sekcjach, które należą do obszarów uznanych za kluczowe dla rozwoju regionu – przetwórstwo przemysłowe (D), rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo (A). Także sekcje: edukacja (M) oraz budownictwo (F) lokują się poniżej referencyjnej wartości omawianego parametru, obniżając poziom konkurencyjności regionu. Natomiast biorąc pod uwagę możliwości wytwarzania nowych wartości, potencjał regionu tkwi w sekcjach: wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę (E), ochrona zdrowia i pomoc społeczna (N), działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała (O), górnictwo (C); administracja publiczna i obrona narodowa (L). Dla poprawy negatywnych tendencji przydatne będą działania nakierowane na wspieranie rozwoju działalności gospodarczej w kluczowych dla regionu sekcjach. W tym celu należy skoncentrować pomoc publiczną w tych obszarach, które w długookresowej perspektywie odgrywać będą kluczowe znaczenie w gospodarce województwa;
- konkurencyjność inwestycyjna województwa lubelskiego w odniesieniu do obszaru referencyjnego, oceniona została na podstawie wartości nakładów inwestycyjnych poniesionych w gospodarce narodowej według sekcji PKD. Stwierdzono, że na tle ogólnej sytuacji w kraju, wysokość nakładów inwestycyjnych w województwie wzrastała dynamiczniej, co świadczy o pozytywnych tendencjach rozwojowych w województwie. Aby utrzymać i wzmocnić przebieg pozytywnego trendu należy przede wszystkim ograniczyć oddziaływanie barier administracyjnych utrudniających przebieg procesu inwestycyjnego. Kluczowym zagadnieniem jest skrócenie czasu trwania procedur administracyjnych związanych z wydawaniem pozwoleń i decyzji;
- odnotowano, że rosnąca wielkość nakładów ponoszonych na badania i rozwój w województwie lubelskim nie rekompensuje występujących w tym obszarze dysproporcji – w Polsce nakłady te rosną bowiem szybciej niż w regionie. Rolą władz samorządowych jest podejmowanie działań, których celem będzie przyciągnięcie inwestorów z branży nowoczesnych technologii oraz organizacja instytucjonalnego wsparcia systemu projektowania oraz wdrażania rozwiązań innowacyjnych – budowanie płaszczyzny współpracy między jednostkami badawczo-rozwojowymi a przedsiębiorstwami.

Zaprezentowana analiza wskazuje na główne obszary problemowe – zasadniczo związane są one z niższym niż krajowy poziomem rozwoju gospodarczego, uwidaczniającym się zwłaszcza w newralgicznych obszarach życia gospodarczego. Jednakże ocena perspektyw rozwojowych województwa nie jest jednoznaczna. Z uzyskanych danych wynika, że przy zachowaniu obecnych tendencji w pewnych obszarach zagrożenia nadal będą narastać, można jednakże wskazać również te sfery, w których oczekiwana jest poprawa sytuacji.

Szereg obserwowanych zjawisk jest pochodną występujących trendów makrospołecznych i makroekonomicznych, trudno jest im zapobiegać, można jedynie prowadzić działania neutralizujące, z punktu widzenia oddziaływania tych czynników na rozwój gospodarczy. Bez wątpienia do takich zjawisk należą procesy zachodzące w strukturze demograficznej – spadek liczby ludności w wieku edukacyjnym na poszczególnych etapach kształcenia, starzenie się społeczeństwa, spadek bądź wzrost przyrostu naturalnego. Tego typu zmienne muszą być jednak uwzględniane przy planowaniu choćby polityki edukacyjnej – ze względu na konieczność dostosowania się do pojawiających się zmian. W związku z zachodzącymi przemianami demograficznymi prognozuje się również wzrost znaczenia służby zdrowia i opieki społecznej, a w tym rozwój niepublicznego sektora medycznego, co także wymaga uwzględnienia w planowaniu strategicznych perspektyw rozwoju regionu.

Odnotowano, że braki w infrastrukturze komunikacyjnej (np. lotniska) oraz jej pogarszający się stan (szczególnie w odniesieniu do dróg oraz infrastruktury kolejowej), prowadzi do dalszego obniżania się pozycji regionu w skali kraju. Ponieważ na drogach krajowych i wojewódzkich dominują prace remontowo-modernizacyjne, a liczba przewozów nadal rośnie, to pogorszeniu ulega dostępność części obszarów w regionie. W konsekwencji powoduje to dalsze ograniczenie możliwości wykorzystania walorów gospodarczych, turystycznych i przyrodniczych oraz przygranicznego położenia województwa. Właśnie ze względu na wzrost natężenia ruchu granicznego w województwie lubelskim, obok realizowanej kompleksowej przebudowy przejścia drogowego w Hrebennem, niezbędna jest rozbudowa drogowego przejścia granicznego w Terespolu i Zosinie oraz dostosowanie drogowego przejścia granicznego w Kukurykach do obsługi ruchu osobowego, w związku z planowaną budową autostrady A2. W omawianym kontekście – wykorzystania przygranicznego położenia regionu – kluczowe znaczenie dla przyszłego rozwoju gospodarczego województwa ma przebieg korytarzy transportowych współtworzących Transeuropejską Sieć Transportową (TEN-T) oraz rozbudowa terminalu kontenerowego w Małaszewiczach, aspirującego do roli centrum logistycznego o znaczeniu europejskim.

Należy zauważyć, że analiza wydatków wskazuje na stałe zwiększanie się możliwości finansowania przedsięwzięć podejmowanych przez władze samorządowe i lokalne, na podstawie czego można przewidywać ich rosnące zaangażowanie finansowe w rozwój regionu. Jest to bez wątpienia jeden z kluczowych czynników mogący pełnić rolę aktywnego bodźca w generowaniu rozwoju lokalnego. Poszczególne działania prowadzone mogą być wielotorowo, zarówno poprzez bezpośrednie interwencje finansowe i inwestycyjne, ale także przez działania pośrednie, związane z budowaniem systemu wsparcia dla rozwiązań prorozwojowych – propagowanie innowacji, opracowanie i wdrożenie systemu zarządzania zmianą społeczno-gospodarczą. Jednym z obszarów wymagających aktywnego uczestnictwa władz samorządowych oraz zaangażowania publicznych środków jest wspieranie przedsiębiorczości. Stwierdzono bowiem, że województwo lubelskie jest i, przy zachowaniu obecnych trendów, nadal będzie regionem słabo rozwiniętym pod względem nasycenia przedsiębiorczością. Badani przedsiębiorcy wskazywali, że najbardziej uciążliwym problemem, jaki napotkali w swojej działalności była rozbudowana biurokracja. Co więcej przedsiębiorcy niemal nie dostrzegają przejawów aktywności władz lokalnych w zakresie stwarzania warunków sprzyjających działalności biznesowej.

Ze specyfiki działalności przedsiębiorczej na obszarze województwa wynikają możliwe obszary, w których skuteczna interwencja poprawiłaby stan gospodarki regionalnej. Poważnym problemem jest niska konkurencyjność firm, przejawiająca się zarówno poprzez prowadzenie

przedsiębiorstwa w ramach indywidualnej działalności gospodarczej, niewielki udział firm, które prowadzą wymianę z zagranicą, ograniczone możliwości inwestowania jak i znikomy udział firm zaangażowanych w przedsięwzięcia innowacyjne. Pozytywnie należy ocenić wzrost udziału osób pracujących w sektorze B+R na 1000 osób aktywnych zawodowo w województwie. Jednakże kluczowym zagadnieniem jest tutaj budowa sieci współpracy między jednostkami B+R a prywatnymi przedsiębiorcami. Zasadniczą kwestią jest bowiem wypracowanie trwałych kanałów współpracy. Budowanie sieci powiązań może mieć różny charakter, ponieważ nawiązywanie współpracy z przedstawicielami tak zróżnicowanych środowisk jest trudne, dlatego na znaczeniu zyskuje zaangażowanie ze strony instytucji publicznych.

Jednym z perspektywicznych obszarów działalności gospodarczej jest pozyskiwanie energii ze źródeł odnawialnych, w tym kontekście oprócz czynników ekonomicznych swoje znaczenie odgrywają także kwestie związane z koniecznością dbania o środowisko naturalne. Co prawda stosunkowo małe zanieczyszczenie, szczególnie powietrza, jest dobrym przyczynkiem do dalszego zrównoważonego rozwoju gospodarczego Lubelszczyzny, bez wzrostu zagrożeń środowiskowych i zdrowotnych, jednakże oceniono, że poziom rozwoju infrastruktury ochrony środowiska jest niedostateczny. Szczególnie na wsiach i w mniejszych miejscowościach brakuje kanalizacji i oczyszczalni ścieków oraz nowoczesnych systemów zbierania, składowania i recyklingu odpadów. W analizowanym regionie, jako najbardziej perspektywiczne źródło energii odnawialnej należy traktować biomasę. Związane jest to przede wszystkim z dostępnością surowca pochodzącego z rolnictwa, zwłaszcza z upraw roślin przeznaczonych na cele energetyczne. Może to przyspieszyć rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich.

Rolnictwo należy do kluczowych gałęzi gospodarki województwa lubelskiego, jednakże jego dalszy rozwój związany jest z koniecznością zmian strukturalnych oraz świadomościowych wśród rolników. W pierwszym rzędzie nacisk położony powinien być na podnoszenie kwalifikacji i kompetencji związanych zarówno z procesami produkcji rolnej, jak również z umiejętnościami z zakresu marketingu i zarządzania. Aby to osiągnąć potrzebny jest sprawny system doradztwa oraz sieć instytucji ułatwiających rolnikowi włączanie się w system współczesnego agrobiznesu.

Kolejnym ważnym obszarem do zagospodarowania w sferze działalności rolniczej, jest rolnictwo ekologiczne – Lubelszczyzna dysponuje odpowiednią kadrami naukową, znaczną liczbą małych przetwórców i korzystnymi warunkami siedliskowymi do produkcji wielu „niszowych” roślin uprawnych dzięki czemu mogłaby się stać ważnym obszarem rolnictwa ekologicznego. Jednakże niezbędne jest kształtowanie odpowiednich postaw wśród rolników, także z udziałem samorządów lokalnych oraz branżowych. Działaniem perspektywicznym, mającym duże znaczenie dla rozwoju branży jest także wprowadzenie systemu zachęt oraz ułatwień organizacyjnych dla potencjalnych inwestorów na obszarach wiejskich, szczególnie w branży przetwórczej.

Podkreślane wcześniej powiązania między sferą nauki i biznesu dotyczą także nowoczesnego rolnictwa, konieczne jest bowiem zintensyfikowanie działań integrujących badania naukowe, produkcję, marketing i obrót owocami oraz ich przetwórstwo, z racji roli jaką pełni działalność sadownicza na terenie województwa.

Duże znacznie dla perspektyw rozwoju gospodarczego województwa ma również turystyka. Pomimo spadku liczby miejsc noclegowych w obiektach zbiorowego zakwaterowania, liczba turystów korzystających z noclegów stale rośnie. Zaobserwowano zwiększoną skłonność mieszkańców województwa do otwierania kwater agroturystycznych. Generalnie obserwuje się wzrost zainteresowania wśród turystów terenami wiejskimi w związku z tym przewiduje się stały przyrost liczby tego typu infrastruktury turystycznej w województwie. Jednakże należy odnotować, że zachodzące samoistnie procesy nie gwarantują uzyskania poprawy wyposażenia w infrastrukturę turystyczną na poziomie odpowiadającym oczekiwaniom, odnośnie ruchu turystycznego. Samo bogactwo oferty kulturalnej i turystycznej nie przekłada się na poziom zainteresowania ofertą dostępną w regionie. Także brak produktu, który byłby kojarzony z Lubelszczyzną powoduje, że region jako całość nie jest rozpoznawalny jako miejsce atrakcyjne turystycznie. Niezbędne jest wypracowanie marki, w której zawierałyby się zarówno najbardziej

atrakcyjne i znane miejsca, jak i tereny jeszcze nieodkryte dla ruchu turystycznego. Należy także uporządkować realizowaną obecnie akcję promocyjną podejmowaną na poziomie jednostek samorządu terytorialnego różnego szczebla, w celu wyeksponowania najbardziej wartościowych produktów, które obecnie giną w natłoku ofert o trudnej do zweryfikowania przez turystę jakości.

Stwierdzono jednakże również, że przy zachowaniu istniejących trendów region nadal będzie charakteryzował się silnym przestrzennym zróżnicowaniem poziomu rozwoju gospodarczego. Także przekształcenia o charakterze administracyjnym mają tutaj duże znaczenie np. poprzez powołanie metropolii lubelskiej lub specjalnych stref ekonomicznych. Należy jednocześnie zauważyć, że w omawianym kontekście kluczowe znaczenie mają decyzje o charakterze politycznym – czy rozwój regionu budowany ma być w oparciu o lokalne koła zamachowe gospodarki i w nich koncentrowane powinny być dostępne środki, czy też mają one być przeznaczone przede wszystkim na obszary zapóźnione, którym mają pomóc w gospodarczym dogonieniu pozostałych obszarów województwa? Obydwie koncepcje mają swoje wady i zalety, a ograniczone środki finansowe uniemożliwiają praktycznie połączenie obydwu podejść. Wspomniany dylemat jest tym trudniejszy do rozwiązania, że w relacjach między poszczególnymi jednostkami administracji samorządowej województwa dominuje konkurencja i rywalizacja, więc dalszy wzrost znaczenia jednego ośrodka odbywa się często kosztem innych.

Znaczenie przypisywane przygranicznej lokalizacji województwa związane z kontaktami z krajami Europy Wschodniej w obecnej chwili nie przekłada się na impuls o charakterze rozwojowym. Braki w infrastrukturze granicznej oraz rozstrzygnięcia o charakterze formalnym (utrudnienia wizowe) powodują, że rozbudowane kontakty polityczno-kulturalne, nie przekładają się bezpośrednio na znaczący wzrost potencjału gospodarczego regionu. W wymiarze gospodarczym położenie przy granicy UE jest raczej ograniczeniem niż wsparciem. Należy jednakże pamiętać przy tym, iż działania o charakterze międzynarodowym, związane są z dłuższą perspektywą czasową oraz niekoniecznie z wymiernym charakterem uzyskanych korzyści. Umacnianie współpracy jest procesem długofalowym, a długookresowa perspektywa zmian o charakterze politycznym, stopniowe włączanie Ukrainy do Wspólnoty Europejskiej, stwarza nadzieję, że stan obecny ulegnie zmianie.

Przygraniczne położenie województwa daje także możliwość ubiegania się o wsparcie finansowe z UE dla wszelkiego typu działań mających na celu zacieśnienie współpracy transgranicznej. Nie jest to oczywiście jedyny obszar, który może być dofinansowany z tego źródła. Dla rozwoju gospodarczego regionu duże znaczenie mają strategiczne cele, jakie nakreślone zostały w poszczególnych programach wsparcia. Odnotowano także, że możliwość pozyskania środków unijnych wpływa mobilizująco na instytucje publiczne, prywatne a także należące do sektora pozarządowego (podnoszone są kwalifikacje pracowników, przekształcane struktury organizacyjne, planuje się unowocześnianie i modernizację firm, opracowuje dokumenty planistyczne i projekty inwestycyjne, tworzy system zarządzania i monitoringu, przebudowuje system finansów publicznych w celu zgromadzenia środków na współfinansowanie). Dla województwa lubelskiego największe znaczenie będzie mieć skuteczność w wykorzystaniu programów mających na celu stymulowanie innowacyjności oraz gospodarczej atrakcyjności regionów, ważne jest także wspieranie edukacji oraz kształcenia, jako podstawowych elementów społeczeństwa opartego na wiedzy. Efektem zrealizowanych do tej pory działań jest ogromne zainteresowanie problematyką unijną deklarowane również przez przedstawicieli firm działających na terenie województwa. Istotnym zagrożeniem dla osiągnięcia wysokiego poziomu wykorzystania wsparcia jest nadmierna biurokracja i formalizacja wniosków, które najczęściej wymieniane były, jako bariery w wykorzystaniu funduszy UE. Z punktu widzenia absorpcji funduszy europejskich zasadniczym problemem jest przygotowanie dobrej jakości projektów. Jednakże wymaga to nie tylko czasu, funduszy na zgromadzenie potrzebnej dokumentacji, ale również umiejętności administracyjnych.

Kluczowe znaczenie mają tutaj do spełnienia instytucje samorządowe. Przede wszystkim od ich efektywności, skuteczności i kompetencji zależy poziom uzyskanego wsparcia ze środków

zewnętrznych. Jednakże rola samorządów nie ogranicza się tylko do pozyskiwania środków finansowych. Sprawność administracyjna i organizacyjna przekłada się na skuteczniejsze rozwiązywanie pojawiających się problemów oraz sprawniejsze zarządzanie zasobami, jakie mają do dyspozycji samorządowcy.

Jednym z zasadniczych problemów, jaki zaobserwowano, jest brak całościowej wizji funkcjonowania instytucji połączonej ze świadomym kształtowaniem jej charakterystyki, rzadko stosowane są przez samorządowców rozwiązania rynkowe mające usprawnić zarządzanie oraz zwiększyć efektywność instytucji. W większości przypadków pojęcie kondycji finansowej jednostki nie było związane z możliwymi działaniami mającymi na celu zwiększenie dochodów (jedyne wyjątki, to pozyskiwanie wsparcia zewnętrznego, promocja turystyczna, poszukiwanie inwestorów) – zasadniczym celem działań samorządowców wydaje się być nie popadanie w zadłużenie. Brakowało również rozwiązań umożliwiających ocenę osiągniętych rezultatów.

Odnotować należy pozytywne zmiany związane z systemem naboru pracowników instytucji samorządowych oraz obligatoryjne wprowadzenie ich okresowej oceny. Docenić należy także systematyczne podnoszenie kwalifikacji, związane przede wszystkim z wyzwaniem, jakie stawiane są przez zaangażowanie w przygotowanie i realizację projektów unijnych.

Badanie zrealizowane w ramach omawianego w tym raporcie projektu jest jednym z etapów działań mających na celu inwentaryzację obecnego stanu gospodarki i społeczeństwa województwa lubelskiego, z uwzględnieniem dających się wskazać w dniu dzisiejszym perspektyw zmian zachodzących w obszarach uznanych za kluczowe dla dalszego rozwoju regionu. Jest przy tym jednym z etapów budowania systemu zarządzania zmianą społeczno-gospodarczą – zaprezentowane tutaj kompendium wiedzy o regionie stanowić więc będzie punkt odniesienia dla kolejnej fazy zaplanowanego całościowo projektu badawczego. W efekcie możliwa będzie ocena zmian oraz monitorowanie postępu w zakresie realizacji założonych celów rozwojowych województwa, a władze samorządowe dysonować będą narzędziem do rozpoznania potencjalnych czynników rozwoju gospodarczego regionu.

Jednocześnie należy podkreślić, że prace analityczne są tylko wstępem do przekształceń instytucjonalnych, gdyż ostatecznym celem realizowanych działań jest implementacja praktycznych rozwiązań, polegających na budowie sprawnie funkcjonującej infrastruktury instytucjonalnej oraz integracji działań na rzecz rozwoju regionu oraz wchodzących w jego skład społeczności lokalnych. Ponieważ w życiu społecznym zmiana jest naturalnym zjawiskiem, szczególnie w warunkach dynamicznie przebiegającej globalizacji, skuteczniejsze okazują się być postawy polegające na aktywnym włączaniu się w pojawiające się wyzwania, poszukiwanie zmiany oraz jej skuteczne wykorzystywanie – co w formie zinstytucjonalizowanej przyjmuje formę systemu zarządzania zmianami, czyli rozwiązań będących celem władz samorządowych województwa lubelskiego.